

INFLACIJA I NEZAPOSLENOST U BOSNI I HERCEGOVINI

INFLATION AND UNEMPLOYMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Dr Milenko Stanić, vanredni profesor

Apstrakt. U ovom radu je izvršeno testiranje Filipsove krive na podacima za Bosnu i Hercegovinu. Kako ova kriva objašnjava odnos između inflacije i nezaposlenosti bilo je neophodno da se predstavne raspoloživi podaci o ove dvije ekonomske varijable. U prvom dijelu rada izvršeno je teorijsko pojašnjenje Filipsove krive. U drugom dijelu rada prezentovani su podaci o inflaciji u BiH, u periodu od 2001. do 2007. godine. Za isti vremenski period prikazano je kretanje broja nezaposlenih u BiH, u trećem dijelu rada. U okviru četvrtog dijela rada, suočeni su podaci o inflaciji i nezaposlenosti u BiH i pokazana primjenjivost kratkoročne Filipsove krive u uslovima BiH.

Ključne riječi : Filipsova kriva, inflacija, nezaposlenost, dugoročni i kratkoročni vremenski period.

Abstract. The Philips curve has been tested in this work through the data usable in Bosnia and Hercegovina. As the curve explains the ratio between inflation and unemployment, it was necessary to introduce available data about these two economic figures. The theoretical explanation of Philips curve has been done in the first part of the work. In the second part of the work, the data about inflation in Bosnia and Hercegovina has been presented through the period from 2001 to 2007. For the same period, in the third part, there has been presented moving of the number of unemployment people in Bosnia and Hercegovina. The fourth part of the work, compares data about inflation and unemployment in BiH, and shows usefulness the short time Philips curve in the Bosnia and Hercegovina criteria.

Key words: Philips curve, inflation, unemployment, long term and short term period

UVOD

Inflacija i nezaposlenost predstavljaju dva temeljna pitanja kojima se duži vremenski period bavi ekonomska teorija i politika. Poželjna rješenja su ekonomija bez inflacije i bez nezaposlenosti. Takva rješenja su, međutim, često međusobno suprotstavljena. Realne ekonomske situacije, obično, manifestuju rješenja sa niskom nezaposlenošću i višom stopom inflacije ili obrnuto, visoka nezaposlenost obično prati niska inflacija.

Odnosima između ove dvije makroekonomske varijable, u posljednjih pedesetak godina, su se bavili brojni poznati svjetski ekonomisti. Među njima, svakako, su najpoznatiji A. W. Filips, P. Samjuelson, R. Solou, M. Fridman i E. Felps. Na bazi njihovih radova koncipirana je Filipsova kriva koja po riječima Džordža Akerlofa na predavanju povodom dobijanja Nobelove nagrade 2001. godine "predstavlja vjerovatno najznačajniji makroekonomski odnos"¹.

Istraživanja A. W. Filipsa, P. Samjuelsona i R. Soloua su pokazala da u godinama u kojima je prisutna niska nezaposlenost obično se javlja visoka inflacija, a u godinama visoke nezaposlenosti obično se javlja niska inflacija. Kasnija istraživanja Miliona Fridmana i Edmunda Felpsa su pokazala da ova zakonitost o odnosima inflacije i nezaposlenosti važi samo na kratki rok, dok u dugom roku ovaj odnos ne postoji.

U nastavku ovog rada prezentovaćemo stanje inflacije i nezaposlenosti u BiH te na bazi njihove dinamike provjeriti važenje Filipsove krive u našim uslovima.

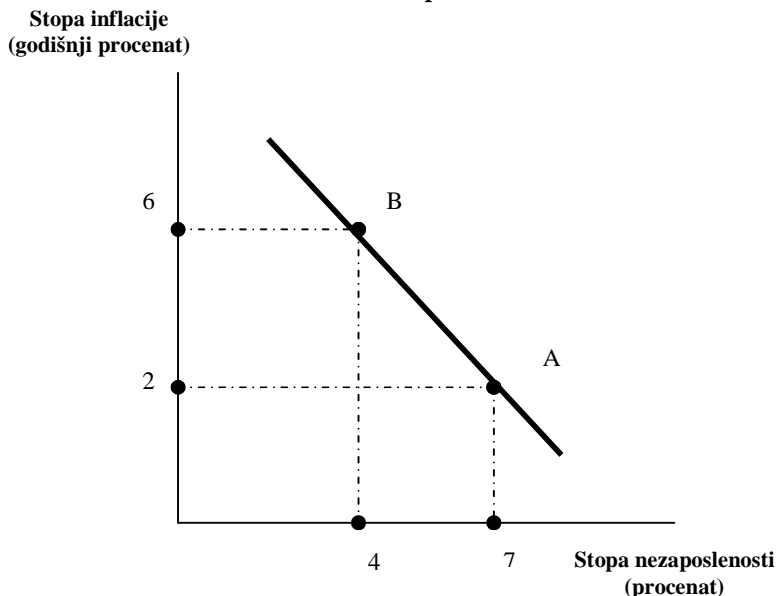
FILIPSOVA KRIVA

Najvažniji princip odnosa između inflacije i nezaposlenosti postavljen je od strane ekonomiste A. W. Filipsa. Godine 1958. ovaj ekonomista je ispitujući odnos inflacije i nezaposlenosti u Ujedinjenom Kraljevstvu u periodu 1861 – 1957 utvrdio negativnu korelaciju između stope nezaposlenosti i stope inflacije. Odnosno, **Filips je pokazao da se u godinama u kojima je prisutna niska nezaposlenost obično javlja visoka inflacija, a u godinama visoke nezaposlenosti obično se javlja niska inflacija.**

¹ N. M. Mankju, *Principi ekonomije, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006. str. 786.*

Dvije godine nakon Filipsovog otkrića ekonomisti P. Semjuelson i R. Solou su do istih zaključaka došli ispitujući odnos inflacije i nezaposlenosti u SAD-u. Oni su smatrali da ova korelacija nastaje zbog toga što niska nezaposlenost podrazumijeva veliku agregatnu tražnju, koja na drugoj strani izaziva rast nadnica i cijena. Ova dvojica ekonomista su negativnu korelaciju između inflacije i nezaposlenosti nazvali **Filipsovom krivom**. Slika 1. prikazuje primjer Filipsove krive poput one koju su utvrdili Semjuelson i Solou.

Slika 1. Filipsova kriva

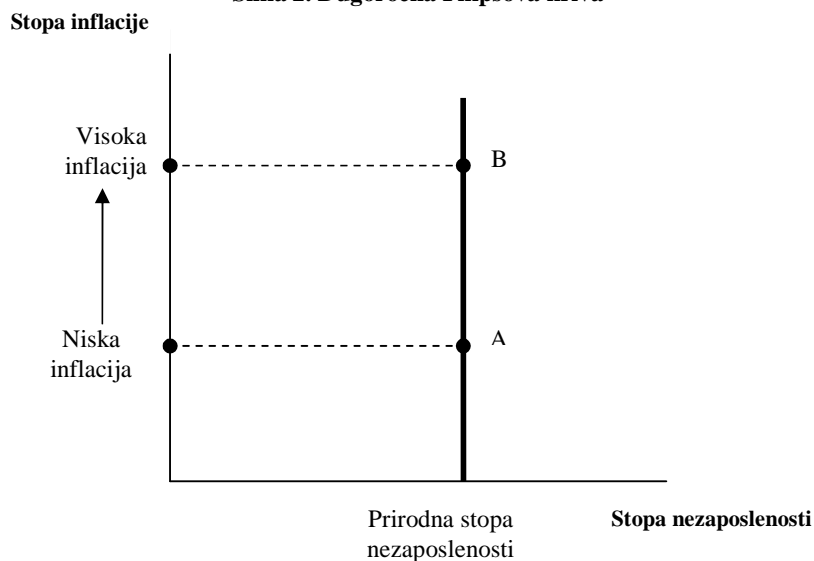
Filipsova kriva pokazuje negativnu vezu između stope inflacije i stope nezaposlenosti. U tački A, inflacija je niska, a nezaposlenost visoka. U tački B, inflacija je visoka, a nezaposlenost niska.

Filipsova kriva daje smjernice nosiocima ekonomske politike u jednoj zemlji u smislu mogućih ishoda u pogledu inflacije i nezaposlenosti. Promjenama monetarne i fiskalne politike koja ima za cilj uticaj na agregatnu tražnju, kreatori mogu da biraju bilo koju tačku na toj krivoj. Tačka A nudi visoku nezaposlenost i nisku inflaciju. Tačka B nudi nisku nezaposlenost i visoku inflaciju. Prema Filipsovoj krivoj izbor niske inflacije i niske nezaposlenosti, kao poželjnog cilja ekonomske politike, nije moguć. Kreatori politike moraju da se odluče šta je njihov prioritet, niska inflacija ili niska nezaposlenost.

Godine 1968. druga dvojica ekonomista M. Fridman i E. Felps su iznjeli stanovište kojim se koriguju prvobitni stavovi Filipsove krive. Oni naime smatraju da je stanovište Filipsa o odnosu inflacije i nezaposlenosti tačno samo u kratkom vremenskom periodu. U dugom vremenskom periodu ne postoji ta korelacija između inflacije i nezaposlenosti.

Fridman i Felps smatraju da se kreatori monetarne politike u dugom vremenskom periodu suočavaju sa vertikalnom Filipsovom krivom. Ako centralna banka vodi restriktivnu monetarnu politiku uz malu ponudu novca, stopa inflacije će biti niska a ekonomija će biti u tački A. Suprotno, visoka ponuda novca centralne banke će dovesti do visoke inflacije i ekonomija će se nalaziti u tački B. U oba slučaja, stopa nezaposlenosti teži ka svom uobičajenom nivou, koji se zove prirodna stopa nezaposlenosti. Vertikalna Filipsova kriva na dugi rok ilustruje zaključak da nezaposlenost na dugi rok ne zavisi od rasta novčane mase i inflacije. Drugim riječima, kreatori politike mogu da sprovedu ekspanzivnu monetarnu politiku da bi za izvjesno vrijeme smanjili nezaposlenost, ali će na kraju nezaposlenost da se vrati na svoju prirodnu stopu, a ekspanzivna monetarna politika samo izaziva višu inflaciju, slika 2.

Slika 2. Dugoročna Filipsova kriva

Tvrđnje Fridmana i Felpsa imaju uporište u teoriji monetarista kojoj su i sami pripadali. Ova teorija je na stanovištu da postoji monetarna neutralnost po kojoj ponuda novca utiče na nominalne varijable, ali ne i na realne varijable. Kad centralna banka dvostruko poveća ponudu novca, nivo cijena se dvostruko povećava, povećavaju se i novčane vrijednosti nadnica kao i ostale novčane vrijednosti. Realne varijable, po toj teoriji, kao što su proizvodnja, zaposlenost, realne nadnice i realne kamatne stope, ostaju nepromijenjene.

U pokušaju da objasne kratkoročni i dugoročni odnos između inflacije i nezaposlenosti, Fridman i Felps su u analizi uveli novu varijablu : očekivanu inflaciju. U kratkom vremenskom periodu moguće je postojanje razlike između stvarne i očekivane inflacije. U toj situaciji je moguće da rast cijena dovede do smanjenja nezaposlenosti. Međutim, u dugom vremenskom periodu očekivana inflacija se izjednačava sa stvarnom inflacijom i time se nezaposlenost vraća na svoju prirodnu granicu.

Fridmanova i Felpsova analiza može da se rezimira u sledećoj jednačini :

$$\text{Stopa nezaposlenosti} = \text{prirodna stopa nezaposlenosti} - \phi (\text{stvarna inflacija} - \text{očekivana inflacija}).$$

Ova jednačina pokazuje međuzavisnost između stope nezaposlenosti, prirodne stope nezaposlenosti, stvarne inflacije i očekivane inflacije. U kratkom roku, očekivana inflacija je zadata. Shodno tome, viša stvarna inflacija u vezi je sa nižom nezaposlenošću. Mjera u kojoj nezaposlenost reaguje na neočekivanu inflaciju određena je veličinom ϕ , kao razlikom između stvarne i očekivane inflacije. U dugom roku ljudi počinju da se prilagođavaju stvarnoj inflaciji a time se nezaposlenost vraća na svoju prirodnu stopu.

Stavovi Filipisa, Semjuelsona i Soloua su imali svoju praktičnu potvrdu u kretanjima američke ekonomije u periodu između 1961. godine i 1968. godine. To je vrijeme blagog rasta inflacije i pada nezaposlenosti (inflacija je rasla od 1 – 4,5 %, a nezaposlenost je opala od 6,5 % do 3 %). Međutim, i stavovi Fridmana i Felpsa su imali svoju praktičnu potvrdu u kretanjima američke ekonomije u narednim godinama, a posebno u periodu od 1970. do 1973. godine. Bio je to period kad je u ovoj zemlji vođena ekspanzivna monetarna politika koja je dovela do rasta cijena ali se stopa nezaposlenosti nije bitnije promijenila (dok je inflacija imala rast do 10 %, stopa nezaposlenosti je ostala na nivou od 5 – 6 %).

ISKUSTVA SA INFLACIJOM U BIH

Trenutno inflacija ne predstavlja značajniji problem BiH ekonomije, s obzirom na to da u zadnjih nekoliko godina porast cijena ne prelazi iznos od 5 %. Međutim, imajući u vidu loša iskustva sa ovom pojavom u bliskoj prošlosti a znajući za brojne probleme BiH ekonomije, neophodno je pažljivo pratiti i analizirati sve faktore koji u današnjim uslovima mogu postati generator domaće inflacije.

Već je istaknuto da kretanje cijena u BiH posljednjih godina ne predstavlja problem. To se vidi iz narednog pregleda².

Tabela 1. Kretanje inflacije u BiH

Godina	Stopa inflacije
2001.	100,9
2002.	100,2
2003.	100,6
2004.	100,5
2005.	104,3
2006.	104,6
2007.	104,9

Inflacija je poslije više godina u 2005. prešla nivo rasta cijena koji je registrovan u zoni evra (prosječna inflacija u BiH je iznosila 3,6 % a u zoni evra je iznosila 2,2 %). Na ovakav rast cijena najviše je uticao rast cijena nafte na svjetskoj berzi koji je nastavljen i u toku 2006. godine. U 2006. godini je došlo i do uvođenja PDV-a u poreski sistem BiH, pa u djelovanju ova dva faktora treba tražiti osnovne uzroke snažnijeg rasta cijena u toj godini. Bez obzira na velike suše u 2007. godini, i slabim prinosisima u poljoprivredi, došlo je do stabilizacije cijena ispod 5 %.

Potencijalni faktori rasta cijena nisu vezani samo za troškove i rast cijene nafte. Monetarni ekonomisti u ovoj pojavi vide samo **monetarni fenomen**. U BiH sa te strane za sada nema opasnosti. CBBiH po principu valutnog odbora ne može mijenjati devizni kurs KM koji je fiksiran prema evru, niti može štampati domaću valutu više od raspoloživih deviznih rezervi. Princip currenci board se za sada poštuje i CBBiH svaki mjesec objavljuje podatke o pokrivenosti monetarne pasive neto deviznim rezervama. U svakom trenutku u monetarnom sistemu BiH postoji puna garancija zamjene KM rezervnom valutom, evrom.

Fiskalni sektor može da bude generator inflacije. To je posebno slučaj u uslovima visokih deficita u budžetskom sistemu. Veću potrošnju od prihoda država može da podmiruje povećanjem poreza i zaduživanjem na finansijskom tržištu što može da bude uzrok rasta cijena. BiH se ne može zaduživati kod centralne banke niti operacijama na otvorenom tržištu, i sa te strane ne postoji opasnost. Međutim, samo visoko učešće javne potrošnje u BDP može da bude generator inflacije. BiH u tom sektoru ima problema jer se učešće javne potrošnje u BDP kreće oko 50 %. Takva situacija zahtijeva, radi pokrića potrošnje, visoke poreze što može biti generator inflacije. Ekonomisti su pravilno procijenili da će u 2006. godini inflacija imati veći rast i zbog uvođenja poreza na dodatnu vrijednost od 17 %.

Realni sektor privrede, faktori na strani ponude mogu biti izvor inflacije zbog rasta troškova proizvodnje. Među troškovima se posebno ističu troškovi nafte i plata zaposlenih. Dok je rast cijena nafte već uticao na rast cijena u BiH, plate, iako imaju stalnu tendenciju rasta, ne prelaze rast produktivnosti i zbog svog niskog iznosa nisu faktor inflacione opasnosti u BiH. U sektoru privrede generator inflacije može biti i neadekvatna privredna struktura (strukturna inflacija). Ako u domaćoj privredi preovlađuju privredne grane koje daju nekonkurentne i skupe proizvode, to može izazvati rast cijena. Kako je BiH potpisala veliki broj bilateralnih trgovinskih sporazuma, kojima se ova oblast u potpunosti liberalizuje, jasno je da konkurencija neće dozvoliti opstanak neefikasne proizvodnje.

Sektor inostranstva može biti izvor inflacionih udara ako je u pitanju uvoz roba čije cijene imaju tendenciju rasta izraženu u domaćoj valuti. Poznato je da deprecijacija nacionalnog novca generiše poskupljenje uvoznih inputa domaće proizvodnje i potrošnje što dovodi do inflacije. Domaća valuta u BiH je vezana fiksnim kursom za evro i njen kurs u odnosu na druge valute zavisi isključivo od kretanja kursa evra. Ako kurs evra deprecira u odnosu na dolar, a BiH uvozi naftu koju plaća dolarima, jasno je da će cijena ovog energenta porasti na domaćem tržištu, čak i pri nepromijenjenoj dolarskoj cijeni nafte. Od uvođenja evro je imao manji pad vrijednosti u odnosu na kurs dolara ali se u narednom periodu očekuje stabilizacija u tim odnosima tako da i sa te strane ne treba očekivati značajnije inflatorne udare.

² Bilten Centralne banke BiH, Završni izvještaj za 2006. godinu, str. 126. i Bilten Centralne banke BiH, br. 4. 2007. str. 114.

Sagledavajući sve navedene faktore mogućih generatora inflacije u BiH možemo zaključiti da posebna opasnost dolazi od sektora javne potrošnje, velikih poreza i značajnih uvoznih proizvoda čije cijene imaju tendenciju rasta na domaćem tržištu. U okviru planiranih reformi zato treba činiti stalni napor u pravcu smanjivanja izdataka za javnu potrošnju i u okviru mogućnosti tražiti zamjenu za proizvode čija proizvodnja i cijene osciliraju, posebno ako se oni plaćaju valutama koje imaju tendenciju apreciranja u odnosu na evro.

NEZAPOSLENOST U BIH

Preciznih evidencija o stanju nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini nema. Popis stanovništva nije rađen od 1990. godine tako da se o kategorijama ukupnog stanovništva BiH, radne snage i radno sposobnog stanovništva može govoriti samo na bazi procjene. Postojanje preciznih podataka o navedenim kategorijama je neophodno za utvrđivanje stope nezaposlenosti.

Problemi se pojavljuju, ne samo, u nedostatku preciznih evidencija već i u metodološkom određenju pojma nezaposlenosti. Kao i kod drugih ekonomskih pitanja i ovdje se u Bosni i Hercegovini na putu primjene i usklađivanja sa međunarodnim standardima često mijenja metodološki pristup što stvara probleme u poređenju i praćenju dinamike ove pojave.

Evidencije o zapošljavanju koje se uspostavljaju od 2006. godine se zasnivaju na preporukama Međunarodne organizacije rada (ILO) i Statističke kancelarije EU (EUROSTAT), čime je obezbjeđena međunarodna uporedivost podataka u oblasti statistike rada. **Radno sposobno stanovništvo**, po ovoj definiciji, čine sva lica starija od 15 i više godina i podjeljeno je na dvije kategorije : radnu snagu (ekonomski aktivno stanovništvo) i ekonomski neaktivno stanovništvo. **Radnu snagu** ili aktivno stanovništvo čine zaposlena i nezaposlena lica³.

Zaposlena lica su lica stara 15 i više godina koja su:

- zaposleni (lica u zaposlenju koja za svoj rad primaju platu ili naknadu),
- samozaposleni (poslodavci koji upravljaju poslovnim subjektom i zapošljavaju jednog ili više zaposlenih, te lica koja rade za vlastiti račun i ne zapošljavaju radnike),
- neplaćeni pomažući članovi domaćinstva (članovi koji rade u porodičnom biznisu).

Nezaposlena lica su lica stara 15 i više godina koja :

- nisu u referentnoj sedmici obavljala nikakvu aktivnost za platu ili naknadu,
- aktivno su tražili posao u toku četiri sedmice (referentna i tri prethodne) ili su našla posao i u skorij budućnosti će početi da rade i
- mogu početi da rade u toku naredne dvije sedmice ako bi im posao bio ponuđen.

Neaktivno stanovništvo čine sva lica starija od 15 i više godina koja u referentnoj sedmici nisu radila i koja tokom četiri sedmice (referentna i tri prethodne) nisu preduzimala nikakve aktivnosti radi traženja posla kao i lica koja nisu spremna da počnu da rade u naredne dvije sedmice ako bi im se posao ponudio.

Danas se raspoložive informacije o kategorijama nezaposlenih prikupljaju putem evidencija državnih i entitetskih zavoda i agencija za zapošljavanje, a evidencije o zaposlenim i radnoj snazi se prikupljaju putem anketa o radnoj snazi koje se periodično sprovode na cjeloj teritoriji Bosne i Hercegovine . Postojeći administrativni podaci ne omogućavaju izračunavanje korektna stope nezaposlenosti, jer ne postoje podaci o ukupnom broju radno aktivnog stanovništva.

BiH se danas suočava sa visokom stopom nezaposlenosti. Prema zvaničnim podacima ta stopa se kreće oko 41 %. Međutim, uključenjem nezvaničnog sektora u ovu analizu ta stopa se znatno smanjuje. Ukupna zaposlenost u BiH danas se procjenjuje na 999500 lica, od kojih je 638000 (63,8 %) zaposleno u zvaničnom sektoru, a 361500 (36,2 %) u nezvaničnom sektoru.⁴

Uvažavajući ove procjene i uz pomoć više donatora, koji su finansirali nekoliko projekata i anketa o radnoj snazi, zvanični podaci entitetskih statistika su korigovani i procenat nezaposlenih se znatno smanjio u odnosu

³ Anketa o radnoj snazi 2007. , Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Publikacija, str. 11.

⁴ Srednjoročna razvojna strategija BiH, str. 122.

na administrativne podatke. Kroz panel ankete za 2001, 2002, 2003. i 2004. prikupljeni su podaci vezani za zaposlenost. Ankete su proveli entitetski zavodi za statistiku, zajedno sa Agencijom za statistiku BiH.

Tabela 2. Stanje zaposlenosti u BiH⁵

		(u %)			
GODINA	2001.	2002.	2003.	2004.	
NEZAPOSLENOST	22,9	21,1	19,6	21,5	
ZAPOSLENI	36,1	36,0	40,9	42,6	
IZDRŽAVANI	41,0	43,6	39,5	35,9	

Statističke institucije u Bosni i Hercegovini (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine – BHAS, Federalni zavod za statistiku – FZS i Republički zavod za statistiku Republike Srpske – RZSRS) su u toku 2006. i 2007. godine proveli istraživanje – Anketa o radnoj snazi (ARS). Kako je istraživanje urađeno na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i uz uzorak od 10000 domaćinstava, podaci koji su dobijeni tom prilikom mogu se prihvatiti sa velikim stepenom povjerenja.

Tabela 3. Stanovništvo BiH - prema aktivnosti⁶

		(u 000)				
Godina	Ukupno stanovništvo	Radno sposobno stanovništvo	Radna snaga	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivni
2006	3372	2733	1177	811	366	1556
2007	3315	2725	1196	850	347	1529

Na bazi prethodnih podataka utvrđeno je procentualno učešće pojedinih kategorija stanovništva u ukupnom broju, tabela 4.

Tabela 4. Procentualno učešće pojedinih kategorija radne snage

		(u %)		
Godina	Stopa aktivnosti	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti	
2006	43,1	29,7	31,1	
2007	43,9	31,2	29,0	

Podaci koji su prikupljeni u toku 2006. i 2007. godine i koji su prezentovani u prethodnim tabelama pokazuju mnogo veći procenat nezaposleni u BiH u odnosu na podatke koji su dati na bazi panel anketa iz 2001. 2002. 2003. i 2004. godine. Taj procenat od 31 % i 29 % nezaposlenih u 2006. i 2007. godine je vjerovatno najpribližniji realnom stanju u ekonomiji BiH.

Pošto su podaci o nezaposlenosti koji su prikupljeni putem anketa nepotpuni, mogli bi se koristiti samo za 2006. i 2007. godinu, za potrebe naše analize iskoristićemo i administrativne podatke koji se prikupljaju od entitetskih zavoda za statistiku. Prema tim evidencijama broj nezaposlenih stanovnika BiH se kretao kao što je prikazano u narednoj tabeli.

Tabela 5. Broj nezaposlenih u BiH koji su prijavljeni entitetskim zavodima za zapošljavanje⁷

Nezaposlenost u BiH krajem decembra	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
	468067	486088	508478	524376	515739

Svi prezentovani izvještaji govore o visokoj nezaposlenosti u BiH. Po toj stopi BiH je među vodećim zemljama u svijetu. Zato je neophodno u razmatranju ovog pitanja sagledati glavne uzroke ovakvog stanja i moguće mjere za suzbijanje nezaposlenosti.

⁵ Godišnji izvještaj za 2005, Centralna banka BiH, str. 20.

⁶ Anketa o radnoj snazi 2007, Agencija za statistiku BiH, Publikacija, str. 24.

⁷ Agencija za statistiku BiH, Saopštenje br. 10.

Najjednostavnije rečeno, glavni uzrok nezaposlenosti je nedostatak radnih mjesta na kojima bi se pojedinci mogli zaposliti. Drugim riječima, nezaposlenost se pojavljuje kada je ponuda radne snage veća od potražnje za radnom snagom. U svjetlu ovog uopštenog uzroka nameće se pitanje - što tačno uzrokuje takvo stanje?

Kao i u ostalim zemljama u socijalizmu, i u Bosni i Hercegovini su nekadašnje administrativne službe bile predimenzionalne, vrijednost inovacija mala, a preduzeća su imala socijalne funkcije neuobičajene za preduzeća u tržišnim privredama (višak radnika se nije otpuštao, nego se povećavao broj prikriveno nezaposlenih to jest tehnološki višak).

Do povećanja nezaposlenosti u poređenju s predtranzicijskim razdobljem došlo je zato što su se bitno izmijenili neki elementi društveno-ekonomskog sistema koji su u socijalizmu bili drugačije uređeni. Tako su u socijalizmu preduzeća imala ulogu osiguranja od nezaposlenosti, pa su zapošljavala radnike i kad nisu imala dovoljno posla za sve zaposlene. Državna su preduzeća mogla zapošljavati višak radne snage zato što im je "meko" budžetsko ograničenje omogućavalo da zanemaruju troškove, uz prednost da će biti u mogućnosti ispuniti plan čak i ako nastanu teškoće u proizvodnom procesu. U takvim uslovima u preduzećima su stvorene predimenzionirane administrativne službe, a vrijednost inovacija bila je neznatna zbog nedostatka konkurencije, nejasnih vlasničkih prava i mekog budžetskog ograničenja.

Prelaskom iz sistema ograničenih resursa na sistem ograničene potražnje mnogi zaposleni u nabavnim odjelima i proizvodnji su postali suvišni, a stvorena potreba za specijalistima za marketing, knjigovođama, kontrolorima i osobljem u prodajnim odjeljenjima nije mogla nadoknaditi otpuštene. Potrebno je osvrnuti se i na fenomen "zamke nezaposlenosti". Taj se pojam odnosi na korisnike socijalne pomoći zbog nezaposlenosti. Ako dobiju posao pomoć se ukida, što znači da je i pomoć od zapošljavanja mala ili nikakva, pogotovo ako se radi o slabo plaćenom poslu. Zato će korisnici pokušati zadržati pomoć, a eventualne dodatne prihode ostvariti radom "na crno".

Kao što je iz rečenog vidljivo, uzroci nezaposlenosti u zemljama u tranziciji, uključujući i BiH, međusobno su povezani i mnogobrojni. Nezaposlenost se najviše povezuje s različitim privrednim uređenjem u odnosu na socijalizam, propalim preduzećima, promašenom privatizacijom i neefikasnim privatnim sektorom te radom u sivoj ekonomiji. Osim toga, loša makroekonomska politika i odgađanje provođenja strukturalnih reformi smanjuju perspektivu promjene nabolje.

U politici zapošljavanja razlikujemo *aktivne i pasivne* mjere suzbijanja nezaposlenosti. *Aktivne mjere* potiču potražnju za radom. To se ostvaruje različitim programima za otvaranje novih radnih mjesta, prekvalifikacijom i stručnim osposobljavanjem radnika i sl. Kao krajnji ishod tih mjera očekuje se povećana proizvodnja, ali i porast kupovne moći građana te povećana potražnja za robom i uslugama. S druge strane, *pasivne* se mjere zasnivaju na pružanju socijalne i materijalne pomoći nezaposlenima. Njima se zapravo na različite načine pokušava smanjiti ponuda radne snage. Pasivne su mjere kratkoročne, zahtijevaju finansijsku podršku od strane države i ne predstavljaju trajno rješenje pa se uopšte smatraju manje prihvatljivim.

U razvojnoj strategiji BiH 2004 – 2007 navedene su slijedeće mjere na suzbijanju nezaposlenosti:⁸

1. Jačanje jedinstvenog ekonomskog prostora, smanjiti rascjepkanost tržišta u BiH,
2. Sprovesti reformu obrazovanja, afirmisati vanškolsko obrazovanje,
3. Eliminirati sve oblike diskriminacije kod zapošljavanja, učešće žena u radnoj snazi je među najnižim u regiji,
4. Provesti reformu sistema plata i kolektivnih ugovora, smanjiti rigidnost sistema plata, povećati zaposlenost među mladima,
5. Stimulisati pokretljivost radne snage, tržište rada je statično,
6. Pojačati kontrolu korišćenja povlastica po osnovu nezaposlenosti, sadašnji sistem stimuliše širenje nezvaničnog sektora,
7. Afirmirati rad i jačati efikasnost zavoda za zapošljavanje, sadašnji sistem finansiranja programa za podsticaj zaposlenosti je neefikasan i netransparentan,
8. Jačati institucionalni okvir i kontrolu nad radom zavoda za zapošljavanje,
9. Proširiti i olakšati uslove za sticanje prava na naknadu u slučaju nezaposlenosti,
10. Stimulisati aktivnosti na smanjenju sive ekonomije,

⁸ *Srednjoročna razvojna strategija BiH – PRSP (2004-2007), str. 127.*

11. Ojačati postojeći sistem socijalne zaštite radi adekvatnije pomoći onima koji budu izgubili posao zbog ubrzane provedbe reformi.

TESTIRANJE FILIPSOVE KRIVE

Testiranje Filipsove krive na bazi prezentovanih podataka o kretanju inflacije i nezaposlenosti u BiH se može izvršiti uz ukazivanje na više ograničenja :

- provjera ove zakonitosti nije moguća na duži vremenski period jer za taj period ne postoje relevantni podaci,
- podatke sa kojima raspolaže domaća statistika, u kratkom vremenskom periodu, treba takođe uzeti uz neophodnu rezervu jer je riječ o institucijama koje se nalaze u fazi izgradnje što uključuje i česte promjene metodoloških principa u praćenju ekonomskih pokazatelja,
- monetarna politika u BiH se zasniva na principu valutnog odbora, te Centralna banka BiH vodi ograničenu monetarnu politiku.

Uz nabrojana ograničenja, koja su svakako značajna za testiranja koja vršimo, utvrdićemo izgled Filipsove krive u BiH na kratki vremenski period. Uz raspoložive podatke o stopi inflacije, koja se može uzeti sa visokim stepenom povjerenja, posmatračemo broj nezaposlenih iskazan u apsolutnim brojevima, pošto domaća statistika ima relevantne podatke o stopama nezaposlenih za samo dvije posljednje godine.

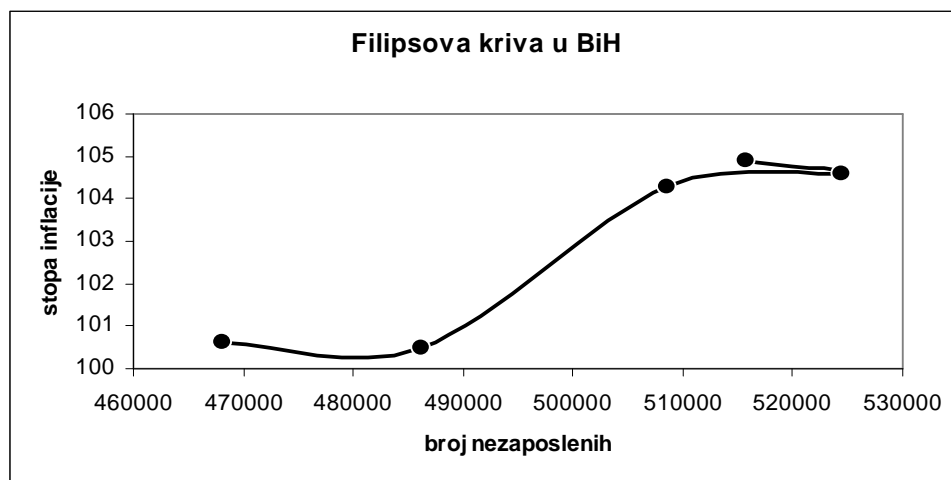
Tabela 6. Inflacija i nezaposlenost u BiH

GODINA	STOPA INFLACIJE (u %)	BROJ NEZAPOSLENIH
2003.	100,6	468067
2004.	100,5	486088
2005.	104,3	508478
2006.	104,6	524376
2007.	104,9	515739

Raspoloživi podaci o inflaciji i nezaposlenosti u BiH nesumnjivo potvrđuju osnove postavke A. W. Filipsa. Restriktivna monetarna politika koja se vodi u BiH uslovljava postojanje visoke nezaposlenosti. **Ekonomiju bez inflacije**, u poslednjih sedam godina, **prati visoka nezaposlenost**, koja se kreće oko 30 % i jedna je od najvećih u regionu. A na tim načelima se bazira Filipsova kriva.

Na bazi podataka iz tabele 6. grafički ćemo prikazati izgled Filipsove krive u BiH.

Slika 3. Inflacija i nezaposlenost u BiH u periodu od 2003 – 2007. godine

Porast broja nezaposlenih lica u posmatranom periodu, koja su prijavljena entitetskim zavodima za zapošljavanje, treba posmatrati i sa aspekta reformi i procesa tranzicije kroz koji prolaze institucije i privreda

u BiH. U ovim godinama se završava proces likvidacije i stečaja brojnih preduzeća koja su neuspješno prošla proces restrukturiranja i privatizacije. Reforme u brojnim državnim službama, kao što su vojska, policija, carina, pravosuđe, su dovele do iskazivanja viškova zaposlenih. Pomjeranje stanovništva iz sela u gradove je pojačala pritisak na zavode za zapošljavanje, ranije pretežno, poljoprivrednog stanovništva. Svi ovi procesi su doveli do rasta broja nezaposlenih i u periodu od 2004. do 2007. godine u kojima je došlo do blažeg rasta inflacije u BiH.

I pored ovih "deformacija" Filipsove krive u naznačenom periodu, ostaje konstatacija o njenom važenju u kratkom vremenskom periodu i u uslovima BiH. Nisku inflaciju prati visoka nezaposlenost. U dugom vremenskom periodu očekujemo sređivanje podataka nadležnih organa o inflaciji, nezaposlenosti i rastu novčane mase, kad bi se moglo izvršiti i testiranje dugoročne Filipsove krive.

LITERATURA:

1. Mankju, N. M., *Principi ekonomije*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006,
2. Bilten Centralne banke BiH, Završni izvještaj za 2005, 2006. i 2007. godinu,
3. Anketa o radnoj snazi 2007., Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine,
4. Srednjoročna razvojna strategija BiH – PRSP (2004-2007), Vijeće ministara BiH, Vlada Federacije BiH i Vlada Republike Srpske, 2004.
5. Agencija za statistiku BiH, Saopštenje br. 10.